

Evaluating the Extent of the Owner's Liability for Damages Caused by the Act of a Domestic Cat

Mahdieh Ghanizadeh¹ | Abdolsamad Aliabadi²

1. Assistant Professor, Department of Jurisprudence and Foundations of Islamic Law, Faculty of Theology and Islamic Studies, University of Qom, Qom, Iran. Email: m.ghanizade@qom.ac.ir
3. Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Imamiyyah Jurisprudence and Law, Faculty of Jurisprudence and Law, International University of Islamic Denominations, Tehran, Iran. Email: a.aliabadi@mazaheb.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received: 16 July 2025

Revised: 19 September 2025

Accepted: 22 September 2025

Available online 31 January 2026

Keywords:

Domestic Cat, Liability, Damage, Custom, Fault, Danger/Peril.

ABSTRACT

Considering the requirements of modern life and the domestic keeping of cats, an issue that necessitates particular examination is the owner's liability for damages caused by the animal. Therefore, the present study, using a descriptive-analytical method and comparing the opinions of Imamiyyah and Sunni jurists, is an attempt to evaluate the extent of the owner's liability for damages caused by the act of a domestic cat. The research findings indicate a jurisprudential disagreement on this issue. Although the majority of jurists hold the opinion of non-liability of the owner for damages caused by the animal's behavior, this view faces serious criticism. Upon close examination of the evidences for the various viewpoints on this matter, what is concluded is the strict liability of the owner for damages arising from the animal's behavior, as the preferred view in this issue. On the other hand, the legislator's approach in this regard is also varied. In the Civil Code, the view of fault-based liability is confirmed, while in the Penal Code, the view of liability conditioned upon the animal's harmful nature is adopted. This situation, in turn, necessitates a revision of the law and the establishment of a uniform procedure on this issue.

Cite this article: Ghanizadeh, M.; Aliabadi, A. (2026). Evaluating the Extent of the Owner's Liability for Damages Caused by the Act of a Domestic Cat. *Civil Jurisprudence Doctrines*, 18(33), 239-263. <https://doi.org/10.30513/cjd.2026.7185.2078>

© The Author(s).

Publisher: Razavi University of Islamic Sciences.

Extended Abstract

Introduction

Keeping cats as domestic pets has become a common phenomenon in modern urban societies. Consequently, examining the owner's liability for potential damages caused by such animals has become an important issue. In Islamic jurisprudence, this matter is discussed under the title *ḍamān al-hirrah al-mamlūkah* (liability for a domesticated/owned cat), and significant disagreements exist among jurists regarding it. Given the practical relevance of the issue of liability for domestic cats and the divergence of juristic opinions on the matter, this study seeks to examine the relevant juristic sources, analyze the foundations of these differing views, and ultimately propose a criterion for determining the scope of the owner's liability for damages resulting from the acts of a domestic cat. The importance of this issue lies in the fact that a cat is an animal whose behavior may be unpredictable and, under certain circumstances, capable of causing damage, while the apartment-based lifestyle of modern cities makes complete control over the animal difficult. Regarding previous research, most existing studies in this field have addressed the civil liability of animals in general, whereas the present study focuses specifically on the domestic cat.

Method

This research adopts a descriptive-analytical method with a comparative approach between the opinions of Imami (Shi'a) jurists and Sunni jurists. The article first categorizes the different juristic viewpoints and then analyzes the foundations of each view based on legal principles such as causation (*tasbīb*), the presumption of non-liability (*barā'ah*), the principle of no harm (*lā ḍarar*), and the protection of property rights. Subsequently, taking into account contemporary social and customary developments, the authors critique these opinions and ultimately propose their preferred view. In addition to juristic analysis, the article also examines relevant provisions in the Iranian Civil Code and the Islamic Penal Code in order to clarify the relationship between Islamic jurisprudence and positive law.

Findings

The findings of the research indicate that there are two general views regarding the liability of a domestic cat's owner: non-liability and conditional liability. According to the first view, which is held by the

majority of Imami jurists and some Sunni jurists, the owner is not liable under any circumstances. They rely on customary practice that cats are not restrained, the principle of presumption of non-liability, and the hadith injury caused by an animal is not subject to compensation (*jarḥ ul- 'ajmā' jubbār*). According to the second view, the owner's liability is accepted only when certain conditions are met, such as negligence in keeping the animal, awareness of the animal's harmful disposition, or the existence of a customary duty to control it. The findings of the article show that each of these theories captures part of the reality, yet none of them alone sufficiently addresses contemporary conditions.

On the one hand, reliance on the principle of non-liability is inconsistent with modern social customs, since in today's urban society keeping a cat is a conscious choice that entails responsibility. Moreover, the argument that cats are generally not objects of commercial transactions is no longer consistent with present realities such as the buying and selling of cats, pet insurance, the issuance of identification documents, and the growing phenomenon of animal ownership. The study further indicates that even if the hadith "*jarḥ ul- 'ajmā' jubbār*" is accepted, it cannot be interpreted in a way that absolutely negates the owner's liability, because legal principles such as causation and the rule of no harm may imply liability in certain circumstances.

On the other hand, the views that limit liability to negligence in keeping the animal or to the animal's harmful disposition also appear insufficient. In apartment living, even a cat that does not appear aggressive may cause damage due to its playful nature and the limited living space. Furthermore, some harms are not related to the animal's temperament at all but arise from issues such as the manner of keeping the animal, hygiene concerns, unpleasant odors, or the animal entering shared spaces. Therefore, restricting liability only to cases involving a dangerous disposition of the animal does not correspond with contemporary realities. Ultimately, it can be concluded that keeping a cat in an apartment in itself creates a potentially hazardous situation, and this circumstance may serve as a basis for the owner's liability.

Conclusion

According to the findings of the research, the strict liability of the owner for damages caused by the acts of a domestic cat appears to be the preferable view. This is because a cat, by its nature, is an animal with a high degree of independence, relatively disobedient behavior, and a playful temperament, often displaying unexpected and unpredictable actions. Keeping such an animal in an apartment environment, given the

limited space and the animal's easy access to various areas, makes it difficult to fully control the animal and monitor its behavior. Accordingly, there is no need to prove the owner's fault in keeping the cat; merely keeping such an animal in an environment such as an apartment is sufficient to establish liability. The article justifies this liability not on the basis of fault, but on the basis of creating a risk and the customary attribution of damage to the owner. In other words, according to contemporary social understanding, by bringing a cat into a residential environment, the owner is considered responsible for its consequences unless proven otherwise. Furthermore, since the existing statutory laws adopt two different approaches regarding the owner's liability for a possessed animal — such that the Civil Code affirms liability based on fault, while the Islamic Penal Code conditions liability upon the animal's harmful disposition — achieving legal uniformity in this matter is of particular importance.

Authors' Contributions

The authors contributed equally to the writing of this article.

Data Availability Statement

No data are available.

Acknowledgements

The authors would like to express their gratitude to all those who contributed to the completion of this article, particularly the respected reviewers of the journal whose valuable comments helped improve the quality of the paper.

Ethical Considerations

The authors fully adhered to research ethics and avoided any form of data fabrication, falsification, plagiarism, or other research misconduct.

Funding

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or non-profit sectors.

Conflict of Interest

The authors declare that they have no conflict of interest.

Declaration on the Use of AI Tools

ChatGPT was used for summarizing certain texts. After using this tool, the generated content was reviewed and edited. The authors assume full responsibility for the final published content.

ارزیابی میزان مسئولیت مالک در قبال خسارات ناشی از فعل گربه خانگی

مهدیه غنی‌زاده^۱ | عبدالصمد علی‌آبادی^۲

۱. استادیار، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه قم، قم، ایران.

رایانامه: m.ghanizadeh@qom.ac.ir

۲. نویسنده مسئول، استادیار، گروه فقه و حقوق امامیه، دانشکده فقه و حقوق، دانشگاه بین‌المللی مذاهب

اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: a.aliabadi@mazaheb.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۲۵ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۶/۲۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۳۱ تاریخ انتشار برخط: ۱۴۰۴/۱۱/۱۱ کلیدواژه‌ها: گربه خانگی، ضمان، خسارت، عرف، تقصیر، خطر. 	با توجه به مقتضیات زندگی امروز و نگهداری خانگی گربه، مسئله‌ای که بررسی آن از ضرورت ویژه‌ای برخوردار است، در خصوص مسئولیت مالک در قبال خسارات وارده از سوی حیوان است. لذا پژوهش حاضر به شیوه توصیفی - تحلیلی و با تطبیق آرای فقه‌های امامیه و اهل تسنن درصدد ارزیابی میزان مسئولیت مالک در قبال خسارات ناشی از فعل گربه خانگی* است. یافته‌های پژوهش از اختلاف نظر فقهی در این مسئله حکایت دارد. اگرچه مشهور فقها قائل به عدم مسئولیت مالک در قبال خسارات ناشی از رفتار حیوان می‌باشند، اما این قول با نقد جدی روبه‌روست. از مذاقه در ادله دیدگاه‌های مختلف در این زمینه، آنچه حاصل می‌آید مسئولیت محض مالک نسبت به خسارات ناشی از رفتار حیوان، به عنوان دیدگاه برگزیده در این مسئله می‌باشد. از سوی دیگر، رویکرد قانون‌گذار نیز در این مورد، متفاوت است، به نحوی که در قانون مدنی، دیدگاه مسئولیت مبتنی بر تقصیر تأیید گردیده و در قانون مجازات، دیدگاه مسئولیت مشروط به خوی آسیب‌رسان حیوان است. این امر به نوبه خود، بازنگری در قانون و وحدت رویه در این مسئله را اقتضا می‌نماید.

* منظور از «گربه خانگی» در این مقاله گربه تحت تملک فرد است که از آن در خانه‌اش دائماً نگهداری می‌کند و هزینه درمان و تغذیه‌اش را متقبل می‌گردد، و معمولاً نژادهای خاصی از گربه را در بر می‌گیرد که خرید و فروش می‌شوند و گاه سند ملکیت و شناسنامه دارند. لذا گربه‌ای که صرفاً در خانه رفت‌وآمد دارد و گهگاه تغذیه می‌شود، از محل بحث خارج است و عرفاً در قبال خسارات چنین گربه‌ای ضامن نمی‌پندارد.

استناد: غنی‌زاده، مهدیه؛ علی‌آبادی، عبدالصمد. (۱۴۰۵). ارزیابی میزان مسئولیت مالک در قبال خسارات ناشی از فعل گربه خانگی. آموزه‌های فقه مدنی، ۱۸ (۳۳)، ۲۳۹-۲۶۳. <https://doi.org/10.30513/cjd.2026.7185.2078>

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه علوم اسلامی رضوی.

مقدمه

انسان‌ها سالیان دراز با حیوانات گوناگون زندگی کرده‌اند، برخی حیوانات را اهلی کرده و برای کار از آن‌ها استفاده نموده‌اند، اما به خانه آوردن حیوان به عنوان همدم یا برای سرگرمی، پدیده‌ای نسبتاً متأخر به شمار می‌رود. پدیده‌ای که در جوامع معاصر، شاهد رشد فزاینده آن می‌باشیم. مطابق آمار منتشر شده در پایگاه داده‌های باز ایران، سگ و گربه، محبوب‌ترین حیوانات خانگی به شمار می‌روند و در ایران تقریباً شش تا هشت میلیون حیوان خانگی از نوع سگ و گربه وجود دارد. به تعبیر دیگر، از هر ده ایرانی یک نفر، حیوان خانگی دارد (<https://iranopendata.org/fa/article/171-pets-in-iran>). در کنار جنبه‌های عاطفی و زیستی این پدیده، یافتن قلمرو حقوقی و فقهی مسئولیت صاحب حیوان نسبت به خسارات محتمل از رفتار آن نیز ضرورتی انکارناپذیر دارد. در این میان، مسئله ضمان و مسئولیت خسارات ناشی از رفتار گربه خانگی، هرچند ظاهراً موضوعی ساده به نظر می‌رسد، اما فقها درباره آن نظرات مختلفی ابراز کرده‌اند. در فقه، این مسئله غالباً تحت عنوان «ضمان الهرة المملوكة» مطرح می‌شود و دیدگاه‌های مربوط به آن را می‌توان در دو دسته کلی طبقه‌بندی کرد:

۱. **عدم ضمان:** صاحب گربه در هیچ حالتی ضامن خسارات آن نیست.

۲. **ضمان مشروط:** مسئولیت مالک منوط به احراز شرایط خاصی است. البته در خصوص این شرایط نیز میان فقها اختلاف نظر می‌باشد.

البته باید توجه داشت که اساساً در خصوص بیع و خرید و فروش گربه و به تبع آن مالک گردیدن انسان نسبت به این حیوان، در میان فقها اختلاف نظر می‌باشد. مشهور فقها قائل به جواز بیع گربه هستند (نجفی، ۱۴۰۴، ج ۲۲، ص ۳۹؛ حلی، ۱۴۱۴، ج ۷، ص ۱۷؛ اصفهانی، بی تا، ص ۳۱۹-۳۲۰؛ ابن‌نجیم، بی تا، ج ۳، ص ۱۲۲). در مقابل، برخی دیگر از فقها به عدم جواز این بیع حکم داده‌اند (مفید، ۱۴۱۳، ص ۵۸۹؛ ابن‌قدامة، ۱۹۶۸، ج ۴، ص ۱۹۳). اگرچه این بحث خارج از مجال این پژوهش است، اما پیش فرض پژوهش حاضر مطابق قول مشهور، مبتنی بر جواز معامله گربه و به تبع آن صحت مالکیت آن می‌باشد.

با توجه به مبتلابه بودن موضوع ضمان گربه خانگی و تعارض آرای فقهی در خصوص آن، این پژوهش می‌کوشد با تأمل در منابع فقهی، مبانی هر یک از این دیدگاه‌ها را تحلیل نموده و به تبع آن، ضابطه‌ای برای تعیین حدود ضمان و مسئولیت مالک نسبت به خسارات ناشی از فعل گربه خانگی ارائه دهد.

در خصوص پیشینه تحقیق، در پژوهشی تحت عنوان «بررسی تطبیقی مسئولیت مدنی ناشی از حیوان در حقوق اسلام و غرب» (یزدانیان و نیازی، ۱۳۹۶)، محقق با تطبیق حقوق کشورهای اسلامی و جوامع غربی در خصوص مسئولیت مدنی ناشی از حیوان، در نهایت به این نتیجه دست یافته است که مسئولیت مدنی ناشی از حیوان باید چندبنیانی تلقی شود: تقصیر مالک، مسئولیت محض و تعهد به ایمنی در کنار هم در نظر گرفته شوند. در خصوص تفاوت مقاله مزبور با پژوهش حاضر، اولاً مقاله مزبور مطالعه‌ای تطبیقی میان حقوق کشورهای اسلامی و جوامع غربی است، اما مقاله حاضر مطالعه‌ای تطبیقی میان فقه امامیه و اهل سنت است. وجه اشتراک دو مقاله در بحث حقوق اسلامی است. البته تمایز آشکار آن دو در این است که در مقاله مذکور، مسئولیت مالک در قبال حفظ و کنترل حیوان امری مسلم تلقی گردیده و بر این اساس درصدد تعیین نحوه مسئولیت او می‌باشد، در حالی که در خصوص گربه، در متون فقهی این اختلاف نظر وجود دارد که مشهور فقها اساساً مهار و کنترل آن را وظیفه مالک قلمداد نکرده و به تبع آن مالک را ضامن خسارات ناشی از رفتار این حیوان نمی‌دانند. بنابراین بر عکس مقاله مزبور که در خصوص مطلق حیوانات است، در پژوهش حاضر با توجه رواج نگهداری از گربه به عنوان حیوان خانگی در جوامع امروزی، به بررسی اقوال مختلف در خصوص ضمان گربه خانگی پرداخته و ادله هر یک از این دیدگاه‌ها را مورد نقد و بررسی قرار داده است. در خصوص نتایج حاصل از پژوهش، مقاله مزبور مسئولیت مالک را ترکیبی از مسئولیت مبتنی بر تقصیر، مسئولیت محض و تعهد به ایمنی دانسته است، اما در پژوهش حاضر در خصوص گربه خانگی، در نهایت مسئولیت محض مبنا قرار داده شده است.

در پژوهش دیگر، تحت عنوان «مسئولیت مدنی دارنده حیوان متعارف و غیر متعارف در حقوق ایران و فقه اسلامی» (حافظی قهستانی و همکاران، ۱۴۰۳)، محققین به

این نتیجه دست یافته‌اند که در خصوص حیوان متعارف لازم است از مبنای تقصیر عبور کرده و تقصیر مفروض را مبنا قرار داد و در خصوص حیوان غیر متعارف، لازم است مسئولیت بدون تقصیر ملاک عمل واقع شود. وجه اشتراک پژوهش مذکور با مقاله حاضر، بخشی است که به بررسی مسئله در فقه می‌پردازد. اما وجه تمایز اصلی دو مقاله در این است که در مقاله مذکور همچون مقاله سابق، مسئولیت مالک در قبال مهار و کنترل حیوان امری مفروض تلقی شده و صرفاً در خصوص نحوه مسئولیت و ضمان میان حیوان متعارف و غیر متعارف تفاوت قائل گردیده است، در حالی که در متون فقهی، اساساً در خصوص اصل مسئولیت مالک نسبت به کنترل گربه خانگی اختلاف نظر است و مشهور فقها چنین امری را نفی نموده و بر این عقیده‌اند که در عرف، گربه از آزادی عمل برخوردار است، لذا مالک ضامن خسارات ناشی از آزادی عمل گربه نیست. لذا پژوهش حاضر سعی در بررسی اقوال مختلف در خصوص ضمان گربه خانگی دارد، نه ضمان و مسئولیت مطلق حیوانات. به لحاظ نتیجه، مقاله مذکور چنانچه بیان شد در خصوص حیوان متعارف قائل به مسئولیت مفروض و در خصوص حیوان غیر متعارف قائل به مسئولیت بدون تقصیر گردید، در حالی که در این پژوهش در خصوص گربه خانگی، در نهایت به مسئولیت محض دست یافته‌ایم.

در پژوهشی دیگر، تحت عنوان «بررسی تطبیقی مسئولیت مدنی مالک حیوان در نظام حقوقی ایران و افغانستان» (قادری، ۱۳۹۶)، نویسنده به این نتیجه دست یافته است که در نظام حقوقی ایران، مبنای مسئولیت بر اساس نظریه تقصیر است و بار اثبات تقصیر بر عهده زیان دیده می‌باشد. با این وجود، نگهداری حیوان درنده و خطرناک، اماره تقصیر به شمار می‌رود. در نظام حقوقی افغانستان، مسئولیت بر مبنای تقصیر و کوتاهی مالک در نگهداری از حیوان است. تفاوت پژوهش مزبور با پژوهش حاضر در آن است که اولاً بر خلاف پژوهش مذکور که به مسئولیت مطلق حیوانات اعم از وحشی و اهلی می‌پردازد، پژوهش حاضر با توجه به اختلافی بودن مسئله ضمان گربه، صرفاً بر این بحث تمرکز یافته است و اساس کار نیز بر مبنای متون فقهی است. در خصوص نتایج تحقیق نیز در پژوهش حاضر بر خلاف پژوهش

مذکور، در نهایت با توجه به عرف جامعه امروز، در خصوص ضمان گربه خانگی قائل به ضمان محض مالک گردیده است.

۱. دیدگاه‌های مربوط به ضمان گربه خانگی

چنانچه ذکر شد، در خصوص مسئولیت مالک گربه در قبال خسارات وارد شده از جانب آن، در میان فقها اختلاف نظر بسیار است و مطابق یک تقسیم‌بندی کلی، تمامی این دیدگاه‌ها را می‌توان ذیل دو دیدگاه آورد: عدم ضمان و ضمان مشروط. در این بخش برآنیم که هر یک از این دیدگاه‌ها و ادله مربوط به آن را مورد بررسی قرار دهیم.

۱-۱. عدم ضمان

مطابق این دیدگاه، در فرض ورود خسارت از سوی گربه، مالک آن مطلقاً ضامن نمی‌باشد. این قول از مشهور فقهای امامیه از جمله محقق حلی (حلی، ۱۴۰۸، ج ۴، ص ۲۳۹)، شهید ثانی (عاملی، ۱۴۱۳، ج ۱۵، ص ۳۵۷)، محقق اردبیلی (اردبیلی، ۱۴۰۳، ج ۱۴، ص ۲۶۶)، آیت‌الله خویی (خویی، ۱۴۱۰، ص ۱۰۵) و شیخ جواد تبریزی (تبریزی، ۱۴۲۸، ص ۱۰۰) نقل گردیده است. علاوه بر آن، یکی از اقوال اهل سنت در این مسئله می‌باشد (انصاری، ۲۰۰۹، ج ۱۶، ص ۴۱؛ غزالی، ۱۴۱۷، ج ۶، ص ۵۳۸؛ بیضاوی، ۱۴۲۹، ج ۲، ص ۳۸۰).

این گروه از فقها در اثبات مدعای خویش چنین استدلال آورده‌اند که:

اولاً، طبق عرف، حفظ و مهار گربه مرسوم نیست (غزالی، ۱۴۱۷، ج ۶، ص ۵۳۸؛ دمیری، ۱۴۲۴، ج ۲، ص ۴۱۶). به دیگر تعبیر، سیره (روش معمول مردم) بر این نبوده که گربه را محدود و مهار کنند، بلکه سیره بر این بوده که مردم اموال و خوراکی‌های خود را از گربه حفظ کنند، چون طبیعت گربه چه مملوک باشد و چه نباشد، طبیعتی متجاوز است. بنابراین، اگر گربه مال کسی را بخورد، صاحب آن ضامن نیست؛ چون تفریطی از او سر نزده، بلکه صاحب مال باید خودش مراقب مالش باشد، وگرنه کوتاهی از جانب اوست (تبریزی، ۱۴۲۸، ص ۱۰۰؛ نووی، ۱۴۱۷، ص ۲۲۰).

ثانیاً، برخلاف برخی دیگر از حیوانات که موضوع معامله قرار می‌گیرند و به عنوان ملک و مال شناخته می‌شوند، گربه معمولاً خرید و فروش نمی‌شود (حسینی عاملی، بی‌تا، ج ۱۰، ص ۳۱۰؛ اردبیلی، ۱۴۰۳، ج ۱۴، ص ۲۶۶).

ثالثاً، برخی به روایت «جُرْحُ الْعَجَمَاءِ جُبَارٌ» استناد نموده‌اند؛ با این بیان که در قبال خسارت حیوان، ضمان و مسئولیتی نیست (صمیری، ۱۴۲۰، ج ۴، ص ۴۳۵؛ فرطوسی حویزی، ۱۴۱۶، ص ۴۶۰).

رابعاً، اصل بر براءة ذمه و عدم ضمان است (صمیری، ۱۴۲۰، ج ۴، ص ۴۳۵).

۲-۱. ضمان مشروط

برخی از فقها در رابطه با مسئولیت مالک در قبال خسارات ناشی از فعل گربه خانگی، قائل به ضمان مشروط هستند؛ بدین نحو که با احراز شرایط خاص، مالک در قبال این خسارات مسئول می‌گردد. در این بین، برخی صرف تفریط مالک در نگهداری از حیوان را عامل ضمان و مسئولیت او در قبال خسارات وارده دانسته‌اند و به تعبیری، محور ضمان را تفریط مالک در نگهداری حیوان می‌دانند. در مقابل، برخی دیگر، علی‌رغم آنکه شرط تفریط را به عنوان شرط ارتكازی و قدر متیقن در مورد ضمان و مسئولیت برشمرده‌اند، افزون بر این شرط، احراز شرایط دیگری را نیز در ضمان مالک مطرح نموده‌اند؛ بدین نحو که برخی ضمان را منوط به خوی آسیب‌زننده حیوان کرده‌اند و برخی ضمان و مسئولیت را منوط به عرف نگهداری از حیوان. در ذیل، بررسی هر یک از این موارد را خواهیم پرداخت.

۱-۲-۱. ضمان مشروط به تفریط مالک

چنانچه بیان گردید، در بحث مسئولیت مالک در قبال خسارات وارد شده از سوی گربه خانگی، برخی از فقها ضمان را به نحو مشروط پذیرفته‌اند. در این بین، گروهی از فقهای اهل سنت بر این عقیده‌اند که در فرض ایراد خسارت از سوی گربه، مالک آن ضامن می‌باشد؛ زیرا مسئولیت نگهداری از حیوان بر عهده‌ی مالک بوده و زمانی که این مسئولیت را ترک کند، ضامن خساراتی است که حیوان به غیر وارد می‌سازد (غزالی، ۱۴۱۷، ج ۶، ص ۵۳۸؛ بیضاوی، ۱۴۲۹، ج ۲، ص ۳۸۰). به دیگر تعبیر، ایشان نگهداری از حیوان خانگی را وظیفه‌ی مالک دانسته و ترک این وظیفه را که در حقیقت نوعی اهمال و تفریط از سوی مالک به شمار می‌رود، عاملی برای ضمان و مسئولیت او در قبال خسارات وارده از سوی حیوان می‌دانند. در این دیدگاه، در واقع صرف تفریط مالک، محور ضمان و مسئولیت او دانسته شده است.

در خصوص استدلال این گروه از فقها باید به این نکته توجه نمود که مسئله‌ی حاضر در واقع از مصادیق اجتماع مباشر و سبب است. یعنی در فرض ایراد خسارت از سوی حیوان، مباشر، حیوان است و سبب، مالک است که به واسطه‌ی عدم نگهداری از حیوان، مقدمه و زمینه‌ی ایراد خسارت از سوی آن را فراهم آورده است. حال، در این موضع، استناد به قاعده‌ی تسبیب و انتساب خسارت به مالک در صورتی ممکن است که نگهداری از حیوان، وظیفه‌ی مالک بوده و او به واسطه‌ی ترک وظیفه و اهمال در آن، مقدمه‌ی خسارت را ایجاد کرده باشد. در این فرض می‌توان خسارت را به مالک استناد داد و او را ضامن خسارت به شمار آورد (محقق داماد، ۱۴۰۶، ج ۱، ص ۱۲۰). حال با توجه به آنکه عرف امروز، نگهداری از گربه‌ی خانگی را وظیفه‌ی مالک قلمداد می‌کند، در صورتی که مالک این وظیفه را ترک کند، ترک فعلی که تکلیف او به شمار می‌رود، نوعی تقصیر خواهد بود که موجب ضمان و مسئولیت او در قبال خسارات وارده از سوی گربه می‌باشد. به دیگر تعبیر، در این فرض، مباشر (گربه) موجودی فاقد شعور است و سبب (مالک) در حالی که وظیفه‌ی نگهداری از آن را داشته، با ترک این وظیفه موجبات خسارت را فراهم آورده است؛ در نتیجه، سبب اقوی از مباشر و مسئول جبران خسارت به شمار می‌رود.

۱-۲-۲. ضمان مشروط به خوی آسیب‌رسان حیوان

برخی از فقها بر این عقیده‌اند که در فرضی که حیوان عادت به آسیب رساندن داشته باشد، مثلاً خوی درندگی داشته باشد، لازم است مالک از آن نگهداری کند و در صورت کوتاهی در این امر، ضامن خسارتی است که به واسطه‌ی فعل حیوان حاصل می‌گردد. از جمله این فقها، شیخ طوسی (طوسی، ۱۳۸۷، ج ۸، ص ۷۹)، ابن ادریس حلی (حلی، ۱۴۱۰، ج ۳، ص ۴۲۵)، علامه حلی (حلی، ۱۴۱۳، ج ۳، ص ۶۵۷) و فخر المحققین حلی (حلی، ۱۳۸۷، ج ۴، ص ۶۶۶) می‌باشند. همچنین این قول از برخی فقه‌های اهل سنت نیز نقل گردیده است (نوی، ۱۴۱۷، ص ۲۲۰؛ انصاری، ۲۰۰۹، ج ۱۶، ص ۴۱).

این گروه از فقها در اثبات مدعای خویش چنین استدلال نموده‌اند که گربه مملوکه‌ای که زیان‌رسان باشد، همانند حیوان مهاجم (مثل دابّه صائله) است؛ پس اگر مالک آن نسبت به خطر آن آگاه باشد و در مهار آن کوتاهی کند، ضامن محسوب

می‌گردد؛ زیرا گربه‌ای مملوک و زیان‌رسان است و مالک آن توان دفع آن را دارد و از خطر آن آگاه است. پس اگر اقدام نکند، مقصر محسوب می‌شود و در واقع باعث تلف مال دیگران شده است؛ لذا باید از عهده خسارت برآید. اما اگر جاهل به خطر آن باشد یا کوتاهی نکرده باشد، ضامن نیست (حلی، بی‌تا، ج ۲، ص ۲۶۵؛ حسینی عاملی، بی‌تا، ج ۱۰، ص ۳۱۰؛ فاضل هندی، ۱۴۱۶، ج ۱۱، ص ۲۷۵).

۲-۱-۳. ضمان مشروط به عرف نگهداری از حیوان

برخی از فقها در فرضی که نگهداری از گربه عرفاً متداول باشد، در صورت عدم نگهداری، مالک را ضامن خسارت وارد شده از سوی آن می‌دانند و در فرضی که عرفاً نگهداری از آن متداول نباشد، مالک را در قبال عدم نگهداری و به تبع آن خسارات وارد شده از سوی گربه، ضامن نمی‌پندارند (سبزواری، ۱۴۱۳، ج ۲۹، ص ۱۴۵؛ هاشمی شاهرودی، ۱۴۱۷، ج ۲، ص ۶۰۰). به دیگر تعبیر، این گروه از فقها، دآوری در خصوص ضمان یا عدم ضمان را به عرف جاری در میان مردم سپرده‌اند.

این گروه از فقها در اثبات مدعای خود چنین استدلال آورده‌اند که در فرض آنکه عرف، مالک را مکلف به نگهداری از حیوان بداند و در عین حال، مالک این وظیفه را ترک نماید و به تبع این امر، حیوان، آسیب یا خسارتی را به دنبال آورد، در واقع در اینجا مالک، سبب این خسارت است. بنابراین مطابق قاعده‌ی تسبیب، مسئول جبران خسارت خواهد بود. اما در فرضی که عرف، مالک را موظف به نگهداری از حیوان نداند، چنانچه حیوان عامل خسارت گردد، اصل بر براءة ذمه مالک از ضمان و جبران خسارت می‌باشد (سبزواری، ۱۴۱۳، ج ۲۹، ص ۱۴۵).

البته برخی از فقهای اهل سنت، تعبیر دیگری از این قول را بیان نموده‌اند؛ با این بیان که اگر گربه در روز چیزی را از بین ببرد، صاحبش ضامن است، ولی اگر در شب باشد، ضامن نیست؛ زیرا معمولاً در شب از چیزها در برابر گربه مراقبت می‌شود، ولی در روز چنین احتیاطی صورت نمی‌گیرد (انصاری، ۲۰۰۹، ج ۱۶، ص ۴۱؛ غزالی، ۱۴۱۷، ج ۶، ص ۵۳۸). به تعبیر دیگر، این گروه از فقها نیز عرف را ملاک دآوری در ضمان و عدم ضمان دانسته‌اند و چون به زعم ایشان عرفاً در روز از مالک، انتظار نگهداری از حیوان می‌رود، چنانچه در این زمان، حیوان خسارتی وارد آورد، مالک در قبال آن

ضامن می‌گردد. اما از آنجا که به زعم ایشان عرفاً در شب از صاحب مال، انتظار نگهداری از مال می‌رود، لذا اگر این تکلیف را رها نموده و از مال خویش در مقابل حیوان مراقبت نکند و حیوان به آن آسیب وارد کند، مسئول این خسارت خود صاحب مال است، نه مالک گربه.

اگرچه برخی دیگر از فقهای اهل سنت، بر خلاف این دیدگاه قائل به این امر گردیده‌اند که مسئولیت نگهداری از گربه در شب بر عهده‌ی مالک است نه در روز؛ لذا اگر در شب خسارتی وارد کند، ضامن بر عهده‌ی مالک است، ولی در روز ضمانی بر عهده‌ی او نمی‌باشد (نوی، ۱۴۱۷، ج ۶، ص ۵۳۸؛ غزالی، ۱۴۱۷، ج ۶، ص ۵۳۸). دلیل این امر، برداشت متفاوتی است که این گروه از فقها از عرف نموده‌اند، اما قدر جامع هر دو دیدگاه آن است که ملاک داوری ضامن یا عدم ضامن را عرف قرار داده‌اند. به دیگر تعبیر، تفاوت میان روز و شب ناشی از تفاوت در مسئولیت‌های عرفی و توقعات اجتماعی در هر زمان است، نه به خاطر زمان شب یا روز به خودی خود.

۲. نقد و ارزیابی دیدگاه‌ها

۲-۱. قول عدم ضامن (قول مشهور)

چنانچه بیان گردید، مطابق این قول، فقها به عدم ضامن مالک در قبال خسارات گربه خانگی حکم نمودند. در این بخش بر آنیم که از دریچه ارزیابی ادله مربوط به این قول، به ارزیابی میزان اعتبار این دیدگاه بپردازیم.

اولین دلیلی که این گروه از فقها ارائه نمودند، مبتنی بر قضاوت عرف بود بدین نحو که عرفاً متداول نیست که گربه را مهار و کنترل کنند، بلکه صاحب مال لازم است از مال خویش در مقابل گربه محافظت نماید. این در حالی است که عرف به معنای رسوم، عادات و رفتارهای رایج در یک جامعه که در طول زمان شکل می‌گیرد، مفهومی ثابت به شمار نمی‌رود، بلکه با تغییرات اجتماعی دگرگون می‌شود. در خصوص مسئله حاضر باید گفت، در گذشته، گربه اغلب به عنوان حیوانی مفید برای دفع جانوران موزی همچون موش تلقی می‌گردید و در راستای عملکرد بهتر، عرف برای آن تردد آزاد را به رسمیت می‌شناخت. حال آنکه در زمان حاضر، به گربه

خانگی اغلب به عنوان همدم و بخشی از سرگرمی انسان نگریسته می‌شود. مطابق آمار ارائه شده، ۹۸ درصد از افرادی که در خانه به نگهداری حیواناتی چون گربه می‌پردازند را ساکنین مناطق شهری تشکیل می‌دهند (<https://iranopendata.org/fa/article/171-pets-in-iran>). حال آنکه نظر به رواج سبک زندگی آپارتمان‌نشینی در شهرها، عرف نه تنها تردد آزاد را برای گربه خانگی در محیطی غیر از خانه‌ای که تعلق به آن دارد محترم نمی‌شمرد، بلکه از مالک انتظار مسئولیت‌پذیری بیشتری را در قبال رفتار و خسارات احتمالی آن دارد.

دومین دلیلی که این گروه در اثبات مدعای خویش بدان استناد نموده‌اند آن است که گربه برخلاف برخی حیوانات دیگر، معمولاً خرید و فروش نمی‌شود و موضوع معامله قرار نمی‌گیرد. این در حالی است که در عرف جامعه امروز، مطابق آمار، گربه یکی از حیوانات خانگی محبوب است که خرید و فروش آن رایج می‌باشد (<https://iranopendata.org/fa/article/171-pets-in-iran>). از سوی دیگر، رواج مواردی چون قراردادهای واگذاری نگهداری حیوان، بیمه حیوانات خانگی، صدور شناسنامه برای حیوان و... به روشنی بیانگر به رسمیت بخشیدن عرف به ملکیت فرد نسبت به حیوانات خانگی از جمله گربه می‌باشد.

سومین دلیل این گروه از فقها برای اثبات عدم ضمان مالک، تمسک به روایت «جُنْحُ الْعُقْمَاءِ جُبَّارٌ» می‌باشد. در حالی که حتی بر فرض اعتبار سندی و دلالتی روایت، تمسک به آن به نحو مطلق و بدین گونه که در همه حالات خسارات ناشی از فعل حیوان را بدون ضمان تلقی نمود، ناممکن می‌باشد. آن گونه که فقها در مواردی مانند خسارات ناشی از حمله سگ درنده یا سایر حیوانات مهاجم، در فرض تفریط مالک، عموم روایت را تخصیص زده‌اند (حلی، ۱۴۱۰، ج ۳، ص ۴۲۵) و برخی دیگر همچون کاشف الغطاء احتمال داده‌اند که مراد از روایت این باشد که اگر حیوان همراه با صاحبش باشد و در این حالت خسارت وارد آورد، جبران آن بر عهده صاحب آن است (نجفی، ۱۳۵۹، ج ۲، ص ۱۵۲). در هر حال، حتی بر فرض آنکه روایت بر عموم خود باقی باشد، از آنجا که ضمان و مسئولیت در زمره احکام عبادی و توقیفی شرع محسوب نمی‌گردد که غیرقابل تغییر باشد، بلکه از جمله احکام اجتماعی و متأثر از

شرایط محیطی و عرف جامعه است، بنابراین لازم است با تغییر عرف جامعه امروز، این حکم نیز متغیر گردد.

دلیل چهارم بر مدعای عدم ضمان مالک، اصل برائت می باشد. حال آنکه برائت اصلی عملی است که کاربرد آن در جایی است که دلیل دیگری وجود نداشته باشد. در حالی که در این موضع، ادله‌ای چون قاعده لاضرر، قاعده تسبیب، قاعده احترام همه بر ضمان و مسئولیت مالک حکم می کنند. در نتیجه نمی توان این دیدگاه را قابل توجیه تلقی نمود.

۲-۲. ضمان مشروط به تفریط مالک

مطابق آنچه ذکر گردید، برخی از فقها نگهداری از گربه خانگی را در حکم وظیفه مالک می دانند و در فرض تفریط مالک در این وظیفه، او را ضامن خسارات وارده از سوی حیوان به شمار می آورند. این در حالی است که همان طور که ذکر شد، امروزه نگهداری گربه به عنوان حیوان خانگی اغلب در شهرها رواج دارد و در عین حال، با توجه به رواج آپارتمان نشینی در شهرها، غالباً آپارتمان ها به عنوان محیط نگهداری از گربه خانگی به شمار می روند. حال، با دقت نظر در طبیعت گربه و اقتضائات زندگی آپارتمان نشینی، قول مزبور نیز قابل نقد است. از آن حیث که از سویی، گربه طبعاً حیوانی بازیگوش، فرمان ناپذیر با رفتارهای غیرمنتظره می باشد؛ لذا به نحو بالقوه خطر ساز محسوب می گردد. از سوی دیگر، فضای فیزیکی محدود آپارتمان ها نیز می تواند این وضعیت را تشدید نماید. در نتیجه، اقدام شخص به وارد کردن یک حیوان با طبیعت خاص به یک محیط محدود (آپارتمان) ذاتاً وضعیت خطر سازی ایجاد می کند که خواه ناخواه او را در قبال آن مسئول می گرداند. به عبارت دیگر در این حالت، ضمان مالک به واسطه ترک فعل و وظیفه خویش در نگهداری از گربه نمی باشد، بلکه به واسطه فعل آوردن حیوان به محیط انسانی خاص است.

۲-۳. ضمان مشروط به خوی آسیب رسان حیوان

چنانچه بیان گردید، برخی از فقها صرفاً در فرضی که گربه خوی آسیب زننده داشته باشد - بدین نحو که مثلاً عادت به حمله یا تخریب داشته باشد - و مالک نیز از این امر آگاه باشد، در فرض تفریط مالک در نگهداری از آن، او را ضامن

خسارات احتمالی می‌دانند. این در حالی است که:

اولاً، با توجه به رواج سبک آپارتمان‌نشینی در جوامع شهری به عنوان جوامعی که امروزه مطابق آمار، بیشترین جمعیت گربه خانگی را در خود جای داده‌اند، حتی بر فرض آنکه حیوان خوی آسیب‌رسان نداشته باشد، با توجه به طبیعت بازیگوش حیوان، خواه‌ناخواه عدم مراقبت از آن می‌تواند خساراتی را به دنبال آورد. از آن جهت که شرایطی همچون محدودیت فضای آپارتمان‌ها و نزدیکی همسایه‌ها به یکدیگر باعث می‌شود گربه به راحتی بتواند وارد فضاهای مشترک (مثل راهروها یا بالکن‌ها) یا حتی واحدهای دیگر شود؛ لذا احتمال خسارت حتی بر فرض آنکه گربه عادت به آسیب‌رسانی نداشته باشد، بسیار است. نظر به محدودیت فضای آپارتمان‌ها و نزدیکی واحدها به یکدیگر، دسترسی گربه به اموال همسایگان (مثل گل‌های گلدانی، سیم برق، اسباب‌بازی کودکان) آسان‌تر است؛ لذا می‌تواند خسارت مادی همچون تخریب اموال غیر را به دنبال آورد. یا حتی به واسطه سهولت ورود به فضاهای مشترک یا سایر واحدها، خسارت معنوی همچون ایجاد رعب در سایر ساکنین را به همراه آورد.

ثانیاً، در بسیاری موارد، آسیب‌ها و خسارات گربه خانگی ارتباطی به خوی آسیب‌رسان او ندارد. به عنوان نمونه، نگهداری نامناسب از حیوانات خانگی می‌تواند منجر به تولید بوی ناخوشایند شود که ممکن است از طریق سیستم تهویه یا فضای مشترک به آپارتمان‌های دیگر منتقل شود و خواه‌ناخواه موجب آزار سایر ساکنین گردد. یا آنکه بهداشت نامناسب حیوان می‌تواند باعث انتشار بیماری‌های مشترک بین انسان و حیوان شود که این مسئله به طور مستقیم سلامت همسایگان را تهدید می‌کند. در حالی که این نوع از آسیب‌ها ارتباطی به خوی و عادت حیوان ندارد و از سوی دیگر نمی‌توان مالک را به نحو کلی نسبت به آنان معاف دانست. بنابراین این دیدگاه چندان قابل توجیه به شمار نمی‌رود.

۲-۴. ضمان مشروط به عرف نگهداری از حیوان

چنان‌که پیش‌تر بیان شد، برخی از فقها در صورتی مالک را ضامن خسارات وارده از سوی گربه خانگی می‌دانند که نگهداری از آن مطابق عرف بر مالک واجب باشد

و او در این تکلیف کوتاهی کند. آنچه می‌توان از این قول برداشت کرد، مبتنی بر دو مقدمه است: اولاً تعیین محدوده لازم برای حفاظت از حیوان به عهده عرف است؛ ثانیاً اگر عرف چنین وظیفه‌ای را بر عهده مالک قرار دهد و او در انجام آن کوتاهی نماید، آن‌گاه تقصیر مالک موجب ضمان می‌شود.

در خصوص مقدمه اول باید تأکید کرد که در فقه، اصولاً چارچوب و حدود تکلیف مالک یا هر متصرف دیگری نسبت به نحوه نگهداری از حیوان و میزان آن به عرف واگذار شده است. به تعبیر دیگر، عرف ملاک تعیین میزان مراقبت‌های لازم است و اساساً این مسئله امری عرفی است نه شرعی (بحرانی، ۱۴۰۵، ج ۲۱، ص ۴۱۳؛ نجفی، ۱۴۲۲، ص ۶). از این حیث، اشکالی متوجه استدلال فوق نمی‌باشد، اما با توجه به اینکه در عرف جامعه امروز، مسئولیت مالک در قبال نگهداری از گربه خانگی امری مفروض است، به نظر نیازی به تصریح این امر در مسئله ضمان مالک نیست. در خصوص مقدمه دوم نیز همان‌طور که ذکر شد، مسئله مصداقی از اجتماع سبب و مباشر است و مسلماً ضامن دانستن مالک به عنوان عامل غیرمستقیم خسارت (سبب) در فرضی موجه است که بتوان خسارت را به او منتسب نمود. مطابق دیدگاه فعلی، انتساب خسارت در فرض اثبات تفریط او در نگهداری از حیوان پذیرفته شده است. در حالی که مطابق آنچه ذکر خواهد گردید، در عرف جامعه امروز، صرف نگهداری گربه در خانه عامل ضمان و مسئولیت است، بدون آنکه نیازی به اثبات تقصیر مالک در حفاظت از حیوان باشد.

۳. قول برگزیده

با توجه به آنچه در نقد اقوال مذکور فقهی گفته شد، به نظر بهتر است در مسئله حاضر، قول مسئولیت محض را برگزیده و بدون نیاز به اثبات تقصیر مالک، قائل به مسئولیت او در قبال خسارات ناشی از رفتار گربه باشیم. از آن حیث که گربه طبیعتاً حیوانی است با استقلال عمل بالا، فرمان ناپذیر، بازیگوش که غالباً رفتارهای غیرمنتظره و غیرقابل پیش‌بینی از خود بروز می‌دهد. حال، نگهداری چنین حیوانی در محیط آپارتمانی با توجه به محدودیت فضا و دسترسی آسان حیوان به تمامی نقاط، کنترل حیوان و نظارت کامل بر رفتار او را دشوار می‌سازد. بنابراین صرف

محصور نمودن چنین حیوانی در محیط آپارتمان می‌تواند زمینه‌ساز بروز آسیب و خسارت باشد. در نتیجه مالک به سبب ایجاد زمینه خطر، مسئول است و در فرض ورود خسارت از سوی گربه، باید از عهده زیان وارده برآید.

مطابق این قول، مبنای مسئولیت مالک در واقع ایجاد زمینه خطر با آوردن گربه به محیط آپارتمان است، نه ارتکاب تقصیر. بر این مبنای، به صرف نگهداری گربه در آپارتمان، اصل بر مسئولیت و ضمان مالک گربه می‌باشد، مگر آنکه خلاف آن ثابت گردد. مهم‌ترین مستندی که بر این قول می‌توان ارائه نمود، قضاوت عرف جامعه امروز در این مسئله می‌باشد. امروزه اصل همزیستی مسالمت‌آمیز و رعایت حقوق همسایگان امری مسلم و غیرقابل انکار می‌باشد؛ لذا عرف همسایگی حکم می‌کند که هر شخصی پیش از دست زدن به اقدامی که ممکن است آسایش جمع را مخدوش کند، ضمانت جبران تبعات آن را بپذیرد. بر این مبنای، نگهداری گربه در خانه در فرضی پذیرفته است که مالک مسئولیت کامل خسارات احتمالی آن را بپذیرد. به تعبیر بهتر، بر مبنای عرف جامعه امروز، نگهداری گربه در محیط بسته آپارتمان خودبه‌خود موجبی است برای پذیرش مسئولیت هر خسارت، بدون اینکه لازم باشد ثابت شود مالک در نگهداری از آن مرتکب قصور گردیده است.

دلیل دیگری که بر اثبات این مدعا می‌توان ارائه نمود، قاعده تسبیب می‌باشد؛ چراکه بر فرض ورود خسارت از جانب گربه، عرف خسارت را مستند به مالک می‌داند؛ از آن حیث که مالک با آوردن حیوانی همچون گربه به محیط آپارتمان، موجبات ضمان خویش را فراهم نموده است و به تعبیری در این فرض، عرف سبب (مالک) را اقوا از مباشر (گربه) می‌داند؛ لذا بدون آنکه اثبات تفریط و تقصیر مالک در نگهداری از حیوان را لازم بداند، او را در قبال خسارت وارده ضامن می‌پندارد.

۴. دیدگاه قانون‌گذار

در ماده ۳۳۴ قانون مدنی، قانونگذار در خصوص ضمان خسارات ناشی از فعل حیوان چنین آورده است: «مالک یا متصرف حیوان مسئول خساراتی نیست که از ناحیه آن حیوان وارد می‌شود، مگر این که در حفظ حیوان تقصیر کرده باشد؛ لیکن در هر حال، اگر حیوان به واسطه عمل کسی منشأ ضرر گردد، فاعل آن عمل مسئول

خسارات وارده خواهد بود.»

مطابق ماده فوق، مسئولیت مالک حیوان از منظر تکلیفی است که در حفاظت و نگهداری از حیوان ملک خویش بر عهده دارد، وگرنه صرف مالکیت نمی‌تواند ایجاد مسئولیت کند. از این حیث، در ابتدای ماده، مسئولیت مالک نسبت به خسارات وارده از سوی حیوان را نفی می‌کند و از این امر، موردی را استثنا می‌کند که مالک حیوان در حفاظت و نگهداری از آن تقصیر نموده باشد؛ یعنی احتیاطات لازم را رعایت نکرده باشد، وظایف خود را ترک نموده باشد. در این فرض، مسئول و ضامن خسارات ناشی از فعل حیوان خواهد بود، زیرا مالک بر خلاف آنچه وظیفه داشته، رفتار نموده است.

در ماده ۵۲۲ قانون مجازات اسلامی چنین آمده است: «متصرف هر حیوانی که از احتمال حمله آن آگاه است باید آن را حفظ نماید و اگر در اثر تقصیر او، حیوان مزبور به دیگری صدمه وارد سازد، ضامن است. ولی اگر از احتمال حمله حیوان آگاه نبوده و عدم آگاهی ناشی از تقصیر او نباشد، ضامن نیست.»

مطابق ماده فوق، حفظ حیوان در صورتی وظیفه مالک است که احتمال آسیب رساندن آن را بدهد. در این فرض، اگر از حیوان محافظت نکند و حیوان خسارت وارد آورد، مالک ضامن می‌باشد، اما در فرضی که احتمال آسیب رساندن حیوان را ندهد، ضمانی متوجه مالک نیست. با دقت نظر در ماده فوق چنین به نظر می‌آید که قانونگذار علاوه بر تفریط مالک، پیش شرط آگاهی از حمله حیوان را مطرح نموده و به عبارتی، ضمان را مشروط به خوی آسیب‌رسان حیوان کرده است.

در نتیجه می‌توان گفت قانونگذار در خصوص ضمان مالک نسبت به خسارات ناشی از فعل حیوان دو رویکرد اتخاذ نموده است: مطابق یک رویکرد، ضمان مشروط به تفریط مالک در حفظ حیوان است و مطابق رویکرد دیگر، احتمال آسیب رساندن حیوان که در واقع از خوی و عادت آن نشأت می‌گیرد نیز در ضمان مالک دخیل می‌باشد. اگرچه هر دو ماده قانونی مطلق بوده و تمامی حیوانات از جمله گربه خانگی را دربرمی‌گیرد، اما مطابق آنچه در مقاله حاضر بیان گردید، به نظر بهترین اقوال در این مسئله آن است که صرف نگهداری گربه در آپارتمان را عامل ضمان

محسوب نموده و مالک را بدون نیاز به اثبات تقصیر او در حفاظت از حیوان، ضامن خسارات وارده از سوی گربه تلقی نماییم.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر، تحت عنوان «ارزیابی میزان مسئولیت مالک در قبال خسارات ناشی از فعل گربه خانگی»، به نتایج ذیل دست یافت:

بررسی‌ها حاکی از وجود دو دیدگاه کلی در مسئله مذکور است. مشهور فقها قائل به عدم ضمان مالک هستند. برخی از فقها قائل به ضمان مشروط هستند. در بین این دسته از فقها، برخی ضمان را به صرف تفریط مالک مشروط نموده‌اند، گروهی با پیش‌فرض قرار دادن تفریط در ضمان، پیش‌شرط عرف نگهداری از حیوان را لحاظ نموده‌اند و برخی خوی آسیب‌رسان حیوان را ملاک ضمان می‌دانند.

در خصوص مسئله حاضر، با توجه به آنکه از سویی بالاترین نرخ نگهداری از حیوان خانگی مربوط به جوامع شهری است و از سوی دیگر در جوامع شهری، رواج سبک آپارتمان‌نشینی اقتضائات خاص خود را دارد، در حال حاضر نگهداری از گربه در محیط بسته آپارتمان‌ها، نظارت و کنترل کامل مالک بر رفتار حیوان را دشوار می‌سازد. در نتیجه عرف امروز، نگهداری حیوانی همچون گربه در فضای محدود آپارتمان را خودبه‌خود موجب و عاملی برای پذیرش مسئولیت هر خسارت احتمالی از جانب حیوان تلقی نموده، بدون اینکه نیازی به اثبات قصور مالک باشد. بنابراین در خصوص مسئله ضمان گربه خانگی، دیدگاه راجح، مسئولیت و ضمان محض نسبت به خسارات ناشی از رفتار حیوان می‌باشد.

همچنین با توجه به آنکه در قوانین موضوعه دو رویکرد مختلف در رابطه با مسئولیت مالک در قبال حیوان مملوکه اتخاذ گردیده است - به نحوی که در قانون مدنی مسئولیت مبتنی بر تقصیر تأیید گردیده و در قانون مجازات، مسئولیت مشروط به خوی آسیب‌رسان حیوان است - لذا وحدت رویه قانونی در این مسئله از ضرورت خاصی برخوردار است.

فهرست منابع

۱. ابن قدامه، موفق‌الدین عبدالله بن احمد. (۱۹۶۸م). المغنی. قاهره: مكتبة القاهرة.
۲. ابن نجیم مصری، زین‌الدین بن ابراهیم. (بی‌تا). البحر الرائق شرح كنز الدقائق. بی‌جا: دار الكتاب الإسلامی.
۳. اردبیلی، احمد بن محمد. (۱۴۰۳ق). مجمع الفائدة و البرهان فی شرح إرشاد الأذهان. قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۴. اصفهانی، سید ابوالحسن. (بی‌تا). وسیلة النجاة. قم: مؤسسه تنظیم و نشر آثار الإمام الخمينی (ره).
۵. انصاری، احمد بن محمد (ابن رفة). (۲۰۰۹م). كفاية النبيه فی شرح التنبيه. بی‌جا: دار الكتب العلمية.
۶. بحرانی، یوسف بن احمد. (۱۴۰۵ق). الحدائق الناضرة فی أحكام العترة الطاهرة. قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۷. بیضاوی، عبدالله بن عمر. (۱۴۲۹ق). الغایة القصوى فی درایة الفتوى. بی‌جا: دار البشائر الإسلامية.
۸. تبریزی، جواد بن علی. (۱۴۲۸ق). تنقیح مبانی الأحكام (کتاب الدیات). قم: دار الصدیقة الشهيدة (س).
۹. حافظی قهستانی، محمدصادق؛ نیکوند، شکرالله؛ محمدی، عبدالعلی. (۱۴۰۳ش). مسئولیت مدنی دارنده حیوان متعارف و غیر متعارف در حقوق ایران و فقه اسلامی. فصلنامه پژوهش‌های فقه و حقوق اسلامی، شماره ۷۵، ص ۱۰۵-۱۲۴.
۱۰. حسینی عاملی، سید جواد بن محمد. (بی‌تا). مفتاح الکرامة فی شرح قواعد العلامة. بیروت: دار إحياء التراث العربی.
۱۱. حلی (علامه حلی)، حسن بن یوسف. (۱۴۱۳ق). قواعد الأحكام فی معرفة الحلال و الحرام. قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۱۲. حلی (علامه حلی)، حسن بن یوسف. (۱۴۱۴ق). تذکرة الفقهاء. قم: مؤسسة آل البيت (ع).
۱۳. حلی (علامه حلی)، حسن بن یوسف. (بی‌تا). تحریر الأحكام الشرعية علی مذهب الإمامية. قم: مؤسسة آل البيت (ع).
۱۴. حلی (فخر المحققین)، محمد بن حسن. (۱۳۸۷ق). إیضاح الفوائد فی شرح مشکلات القواعد. قم: اسماعیلیان.
۱۵. حلی (محقق حلی)، جعفر بن حسن. (۱۴۰۸ق). شرائع الإسلام فی مسائل الحلال و الحرام. قم: اسماعیلیان.

۱۶. حلی (ابن ادریس)، محمد بن منصور. (۱۴۱۰ق). السرائر الحاوی لتحریر الفتاوی. قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۱۷. خوئی، سید ابوالقاسم. (۱۴۱۰ق). تکملة المنهاج. قم: نشر مدینه العلم.
۱۸. دمیری، محمد بن موسی. (۱۴۲۴ق). حیاة الحیوان الکبری. بیروت: دار الکتب العلمیه.
۱۹. سبزواری، سید عبدالأعلی. (۱۴۱۳ق). مهذب الأحکام. قم: مؤسسه المنار.
۲۰. صمیری، مفلح بن حسن. (۱۴۲۰ق). غایة المرام فی شرح شرائع الإسلام. بیروت: دار الهادی.
۲۱. طوسی، محمد بن حسن (شیخ طوسی). (۱۳۸۷ق). المبسوط فی فقه الإمامیه. تهران: المکتبه المرتضویه لإحیاء الآثار الجعفریه.
۲۲. عاملی (شهید ثانی)، زین الدین بن علی. (۱۴۱۳ق). مسالک الأفهام إلى تنقیح شرائع الإسلام. قم: مؤسسه المعارف الإسلامیه.
۲۳. غزالی، ابوحامد محمد بن محمد. (۱۴۱۷ق). الوسیط فی المذهب. قاهره: دار السلام.
۲۴. فاضل هندی، محمد بن حسن. (۱۴۱۶ق). کشف الثام و الإبهام عن قواعد الأحکام. قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۲۵. فرطوسی حویزی، حسین. (۱۴۱۶ق). التوضیح النافع فی شرح ترددات صاحب الشرائع. قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۲۶. قادری، عبدالهادی. (۱۳۹۶ش). بررسی تطبیقی مسئولیت مدنی مالک حیوان در نظام حقوقی ایران و افغانستان. حقوق پویا، ۵(۵)، ص ۵۱-۸۰.
۲۷. محقق داماد، سید مصطفی. (۱۴۰۶ق). قواعد فقه. تهران: مرکز نشر علوم اسلامی.
۲۸. مفید، محمد بن محمد بن نعمان (شیخ مفید). (۱۴۱۳ق). المقنعه. قم: المؤتمر العالمی لألفیه الشیخ المفید.
۲۹. نجفی، حسن بن جعفر. (۱۴۲۲ق). أنوار الفقاهة (کتاب الودیعه). عراق: مؤسسه کاشف الغطاء.
۳۰. نجفی، محمد حسن (صاحب جواهر). (۱۴۰۴ق). جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام. بیروت: دار إحياء التراث العربی.
۳۱. نجفی (کاشف الغطاء)، محمد حسین بن علی. (۱۳۵۹ق). تحریر المجله. عراق: المکتبه المرتضویه.
۳۲. نووی، یحیی بن شرف. (۱۴۱۷ق). فتاوی الإمام النووی المسمّاة. بیروت: دار البشائر الإسلامیه للطباعة و النشر و التوزیع.
۳۳. هاشمی شاهرودی، سید محمود. (۱۴۱۷ق). معجم فقه الجواهر. بیروت: الغدیر للطباعة و النشر و التوزیع.
۳۴. یزدانیان، علیرضا؛ نیازی، عباس. (۱۳۹۶ش). بررسی تطبیقی مسئولیت مدنی ناشی از حیوان در

حقوق اسلام و غرب. نشریه پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، ۴(۴)، ص ۱۶۷-۱۹۲.

<https://doi.org/10.22091/csiw.2018.2250.1232>

۳۵. پایگاه داده‌های باز ایران. (بی‌تا). حیوانات خانگی در ایران.

<https://iranopendata.org/fa/article/171-pets-in-iran>

References

1. Amili, Zayn al-Din bin Ali (Shahid al-Thani). (1992). *Masālik al-Afhām ilā Tanqīh Sharā'i' al-Islām* (1st ed.). Qom: Mu'assasat al-Ma'arif al-Islamiyyah. [In Arabic]
2. Ansari, Ahmad bin Mohammad (Ibn Rif'ah). (2009). *Kifāyat al-Nabīh fī Sharḥ al-Tanbīh* (1st ed.). Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah. [In Arabic]
3. Ardabili, Ahmad bin Mohammad. (1982). *Majma' al-Fā'idah wa al-Burhān fī Sharḥ Irshād al-Adhhān* (1st ed.). Qom: Daftar-e Enteshārāt-e Eslāmī affiliated with Jami'ah al-Mudarrisin Ḥawzah 'Ilmiyyah Qom. [In Arabic]
4. Bahrani, Yusuf bin Ahmad. (1984). *Al-Ḥadā'iq al-Nādirah fī Ahkām al-'Itrah al-Tāhirah* (1st ed.). Qom: Daftar-e Enteshārāt-e Eslāmī affiliated with Jami'ah al-Mudarrisin Ḥawzah 'Ilmiyyah Qom. [In Arabic]
5. Baydawi, Abdullah bin Umar. (2008). *Al-Ghāyah al-Quswā fī Dirāyat al-Fatwā* (1st ed.). Beirut: Dar al-Basha'ir al-Islamiyyah. [In Arabic]
6. Damiri, Mohammad bin Musa. (2003). *Ḥayāt al-Ḥayawān al-Kubrā* (2nd ed.). Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah. [In Arabic]
7. Fadel Hindi, Mohammad bin Hasan. (1995). *Kashf al-Lithām wa al-Ibhām 'an Qawā'id al-Ahkām* (1st ed.). Qom: Daftar-e Enteshārāt-e Eslāmī affiliated with Jami'ah al-Mudarrisin Ḥawzah 'Ilmiyyah Qom. [In Arabic]
8. Fartusi Huwayzi, Hossein. (1995). *Al-Tawḍīḥ al-Nāfi' fī Sharḥ Taraddudāt Ṣāhib al-Sharā'i'* (2nd ed.). Qom: Daftar-e Enteshārāt-e Eslāmī affiliated with Jami'ah al-Mudarrisin Ḥawzah 'Ilmiyyah Qom. [In Arabic]
9. Ghazali, Abu Hamid Mohammad bin Mohammad. (1996). *Al-Wasīṭ fī al-Madhhab* (1st ed.). Cairo: Dar al-Salam. [In Arabic]
10. Hafizi Qahistani, Mohammad Sadegh, Nikvand, Shokrollah, & Mohammadi, Abdolali. (2024). Civil liability of the possessor of conventional and unconventional animals in Iranian law and Islamic jurisprudence. *Faṣḥnāmāh-ye Pajūhishhā-ye Fiqh va Huqūq-e Eslāmī*, No. 75, pp. 105–124. [In Persian]
11. Hashemi Shahroudi, Seyed Mahmoud. (1996). *Mu'jam Fiqh al-Jawāhir*. Beirut: Al-Ghadir lil-Tiba'ah wa al-Nashr wa al-Tawzi'. [In Arabic]
12. Hilli, Fakhr al-Muhaqqiqin, Mohammad bin Hasan. (1967). *Idāḥ al-Fawā'id fī Sharḥ Mushkilāt al-Qawā'id* (1st ed.). Qom: Esma'ilian. [In Arabic]
13. Hilli, Ibn Idris, Mohammad bin Mansur. (1989). *Al-Sarā'ir al-Ḥawī li-Taḥrīr al-Fatāwā* (2nd ed.). Qom: Daftar-e Enteshārāt-e Eslāmī affiliated with Jami'ah al-Mudarrisin Ḥawzah 'Ilmiyyah Qom. [In Arabic]
14. Hilli, Muhaqqiq, Ja'far bin Hasan. (1987). *Sharā'i' al-Islām fī Masā'il al-Ḥalāl wa al-Ḥarām* (2nd ed.). Qom: Esma'ilian. [In Arabic]
15. Hilli, Allamah, Hasan bin Yusuf. (n.d.). *Taḥrīr al-Ahkām al-Shar'iyah 'alā Madhhab al-Imāmīyah* (1st ed.). Qom: Mu'assasat Āl al-Bayt ('alayhim al-salām). [In Arabic]
16. Hilli, Allamah, Hasan bin Yusuf. (1992). *Qawā'id al-Ahkām fī Ma'rifat al-Ḥalāl wa al-Ḥarām* (1st ed.). Qom: Daftar-e Enteshārāt-e Eslāmī affiliated with Jami'ah al-Mudarrisin Ḥawzah 'Ilmiyyah Qom. [In Arabic]

17. Hilli, Allamah, Hasan bin Yusuf. (1993). *Tadhkirat al-Fuqahā'*. Qom: Mu'assasat Āl al-Bayt li-Ihyā' al-Turāth. [In Arabic]
18. Hosseini Ameli, Seyed Javad bin Mohammad. (n.d.). *Miftāḥ al-Karāmah fī Sharḥ Qawā'id al-'Allāmah*. Beirut: Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi. [In Arabic]
19. Ibn Najim al-Misri, Zayn al-Din bin Ibrahim. (n.d.). *Al-Baḥr al-Rā'iq Sharḥ Kanz al-Daqa'iq*. Beirut: Dar al-Kitab al-Islami. [In Arabic]
20. Ibn Qudamah, Muwaffaq al-Din Abdullah bin Ahmad. (1968). *Al-Mughnī*. Cairo: Maktabat al-Qahirah. [In Arabic]
21. Isfahani, Seyyed Abolhassan. (n.d.). *Wasīlat al-Najāṭ*. Qom: Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works. [In Arabic]
22. Khoei, Seyyed Abolqasem. (1989). *Takmilat al-Minhāj*. Qom: Nashr Madinat al-'Ilm. [In Arabic]
23. Mohaghegh Damad, Seyyed Mostafa. (1986). *Qawā'id-e Feqh* [Rules of Jurisprudence] (12th ed.). Tehran: Markaz-e Nashr-e 'Ulum-e Eslami. [In Persian]
24. Mufid, Mohammad bin Mohammad bin Nu'man (Shaykh al-Mufid). (1992). *Al-Muqni'ah*. Qom: Al-Mu'tamar al-'Alami li-Alfiyyat al-Shaykh al-Mufid. [In Arabic]
25. Najafi (Kashif al-Ghita'), Mohammad Hossein bin Ali. (1940). *Tahrīr al-Majallah* (1st ed.). Iraq: Al-Maktabah al-Murtaḍawiyah. [In Arabic]
26. Najafi, Mohammad Hassan (Sahib al-Jawahir). (1984). *Jawāhir al-Kalām fī Sharḥ Sharā'i' al-Islām*. Beirut: Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi. [In Arabic]
27. Najafi, Mohammad Hassan bin Ja'far. (2001). *Anwār al-Fiḡāhah – Kitāb al-Wadī'ah* (1st ed.). Iraq: Mu'assasat Kashif al-Ghita'. [In Arabic]
28. Nawawi, Yahya bin Sharaf. (1996). *Fatāwā al-Imām al-Nawawī al-Musammā*. Beirut: Dar al-Basha'ir al-Islamiyyah lil-Tiba'ah wa al-Nashr wa al-Tawzi'. [In Arabic]
29. Qaderi, Abdolhadi. (2017). A comparative study of animal owner's civil liability in the legal systems of Iran and Afghanistan. *Huqūq-e Puyā*, 5(5), 51–80. [In Persian]
30. Sabzevari, Seyed Abd al-A'la. (1992). *Muhadhdhab al-Aḥkām* (4th ed.). Qom: Mu'assasat al-Manar – Daftar-e Ḥaḍrat-e Āyatollāh. [In Arabic]
31. Samiri, Mofleh bin Hasan. (1999). *Ghāyat al-Marām fī Sharḥ Sharā'i' al-Islām* (1st ed.). Beirut: Dar al-Hadi. [In Arabic]
32. Tabrizi, Javad bin Ali. (2007). *Tanqīḥ Mabānī al-Aḥkām – Kitāb al-Dīyāt* (1st ed.). Qom: Dar al-Siddiqah al-Shahidah ('alayhā al-salām). [In Arabic]
33. Tusi, Mohammad bin Hasan (Shaykh al-Tusi). (1967). *Al-Mabsūt fī Fiḡh al-Imāmiyyah* (3rd ed.). Tehran: Al-Maktabah al-Murtaḍawiyah li-Ihyā' al-Āthār al-Ja'fariyyah. [In Arabic]
34. Yazdanian, Alireza, & Niazi, Abbas. (2017). A comparative study of civil liability arising from animals in Islamic and Western law. *Pajūhish-e Taṭbiqī-ye Huqūq-e Eslām va Gharb*, 4(4), 167–192. <https://doi.org/10.22091/csiw.2018.2250.1232> [In Persian]
35. Iran Open Data. (n.d.). *Pets in Iran*. Retrieved from <https://iranopendata.org/fa/article/171-pets-in-iran/> [In Persian]